

категоризација. У сваком случају његово издвајање сирискоканаанских култура од осталих предњоазиских, којима су оне и временски и просторно ближе, претставља новину која наводи на размишљање.

У II тому доминира Рим. Цивилизацијама Западног Средоземља пресечен је пут развика римским освајањем. Гали, Етрурци, Картагињани и остали бројни народи, мање познати и мање важни, поменути и непоменути, интересују писца углавном као народи који су подлегли римском оружју и који су дали свој допринос римској цивилизацији. То показује речити наслов првог одељка: „*Побеђени*“, у коме се о њима говори. Може се писцу замерити известан романоцентризам, али његов став налази оправдања, ако не у самој историској стварности, оно у циљу које његово дело себи поставља. Аумард жели да нам прикаже „*Рим и његово Царство*“ — како то показује наслов књиге — и стога све треба да буде томе подређено. Уосталом значај римске цивилизације лежи управо у томе што је она чудна синтеза најразличитијих утицаја. Прихватавши врло рано, још у доба политичке експанзије, грчка схватања и грчке узоре у религији, књижевности и уметности, римска култура је добила снажан полет и оспособила се за велики цивилизаторски задатак који јој је претстојао: да омогући духовно зближавање Истока и Запада и претвори цео Медитеран у једну, не само политичку, већ, што је много важније, и културну заједницу. Слика развика римске цивилизације у доба Републике и њеног процвата у доба Царства коју нам даје Аумард, је врло жива и импресивна. То се мора признати и онда када се не прихватају у свему пишчеви погледи.

Завршићемо овај мали осврт на Аумард-ове две књиге жељом да оне буду преведене на наш језик и постану доступне ширим круговима читалаца. Ово треба желити утолико пре што у нас нема ниједне добре, боље речено, нема никакве синтезе посвећене античкој прошлости, њеној политичкој и културној историји. Универзитетски уџбеници преведени пре десетак година са руског (Н. А. Мадскин, *Историја Рима* и А. А. Авдијев, *Ситари Исијок*), без обзира на своје добре или рђаве стране, намењени су учењу а не читању, и написани су без претензија на научну оригиналност и књижевну вредност. Међутим, изlišно је подвући да култура Грка и Римљана задржава и данас сву ону чар и привлачност које су је током векова чиниле васпитачем најкултурнијих људи и инспиратором најнапреднијих стремљења.

Ф. Пајазољу, Београд

FRANZ DORNSEIFF, *Kleine Schriften I: Antike und alter Orient* (Interpretationen), Koehler und Amelang, Leipzig 1956, стр. VII—444.

Књига обухвата тридесетину чланака, осврта и критика објављених између година 1957 и 1950, који сви више мање говоре о једном те истом питању: о односу античке културе хеленске и старог Оријента. Раздобље које се обрађује претежно је, како аутор сам казује у предговору, оно између 1100 и 550 г. старе ере. Однос о коме је реч одређује се понајвише на основу сличности између старозаветних списа и хеленских. Полазну тачку испитивања чини следећа констатација: „In den Jahrhunderten von 1000 bis 200 v. Chr. gibt es zwei grosse Literaturen, die griechische und die hebräische. Sie sind beide am Rand der altorientalischen Hochkulturen nicht weit entfernt voneinander gewachsen. Es ist von vornherein anzunehmen, dass ihnen beiden ein beträchtliches altvorderasiatisches Stratum als Voraussetzung gemeinsam war. In der Tat finden sich in Mythen und Literaturformen Gemeinsamkeiten die weit über die bekannten Märchenmotive und sonstigen Selbstverständlichkeiten hinausgehen. Wir können in diesen Fällen den Schluss ziehen, dass auf beiden Seiten Abhängigkeiten von der altvorderasiatischen Kultur vorliegt (Babel, Aegypten, Hethiter, Phöniker)“ (стр. 203).

Ову радну хипотезу писац оправдава, како је то већ и пре њега био случај код већег броја испитивача, великим бројем примера и паралела при чијој интерпретацији користи знања класичког филолога и семитике из области историје, политичке, културне и посебно књижевности, па се користи испитивањима на пољу митологије и религије као и археолошким подацима. Разумљиво је да при томе није увек лако у сваком поједином случају рећи с колико се поузданошћу може из паралела што их аутор налази закључити да је доиста реч о

материјалу из заједничког извора. Притом чак ни паралелизам који на први поглед пада у очи није увек пресудна чињеница. Тако извођење о сличности између извештаја Генесе о стварању светлости и генеалогичке божанстава што је даје Хесиод, и поред велике разлике у начину описивања, делују веома убедљиво, будући да је реч о једној особеној концепцији. У Генеси, како је познато, прво божански демиург ствара светлост, па тек доцније небеска тела која светлост дају. Исти тај особени ред стварања крије се и у Хесиодовој генеалогичкој божанстава где су божанства сунца, месеца и ружичаста зора деца богиње Тхеје (Θεία) којој је име истоветно с θέα „виђење, светлост (в. стр. 70 и 212). — По свој прилици ни број четири, карактеристичан за четири рајске реке, мотив чије је старорјентално порекло ван сваке сумње, не налазимо случајно и у чаробној башти Калипсе, а можда с тим у вези треба заиста поменути, како чини Dornseiff, и четири реке Хада. Исто се може рећи и за безброј других мотива и паралела. Често се чини да је заједничка основа њихова свакако морала постојати, а у другом случају опег може се, или чак и мора, сумњати.

У основи је ова врста поређења веома стара. Много старија но модерна наука о мотивима, митологији итд. Ево неколико примера који показују како је она, у нешто другачијем облику, била опште добро ученог света прошлих векова. Dornseiff истиче паралелизам приче о Еви и оне о Пандори (стр. 218), те, поред деломичног њиховог размимолажења, идентификује Јапета с Јафетом (стр. 49). У 17. веку Милтон, који у своја песничка дела уноси огромну ученост, пореди Еву с Пандором и идентификује Јапета с Јафетом (P. L. 4, 710—719) као да је то најразумљивија ствар на свету. Dornseiff (стр. 371) говори о познатом старозаветном возилу и трону божанства које носе и покрећу четири херубина, како то описује Језекиел, па каже: „Die Räder sind bedeckt mit Augen, wie Argos, der auf 10 achtgeben muss“. Очи херубина пореде се и у Милтона с Аргусовим (P. L. 11, 130—133). У Милтона налазимо и других паралелисања и поређења ове врсте, од којих нека Dornseiff свакако не би прихватио, као по свој прилици изједначавање египатског Амона (који је према Диодору отац Диониса) с Нојевим сином Хамом и с Јупитером, како су то већ антички писци чинили (P. L. 4, 275—6).

Оваквих примера могло би се наћи повише, и они би показали да су сличности у мотивима између античке и хебрејске књижевности већ одавно запажене и обрађиване. Огроман материјал те врсте налазимо нпр. у делу *De Diis Syris* John-a Selden-a (1584—1654), познатог енглеског правника и испитивача старина. Селден је имао велик утицај на савременике, између осталог и на Милтона (1608—1674), а један примерак његова поменутог списа доспео је у прошлости веку чак и у Црну Гору, на Цетиње. Али сво то паралелисање има у ових писаца једну далеко старију позадину, па донекле, са становишта хришћанства, и оправдање. Оно се махом заснива на учењу које су заступали већ Јустин Мартир (око 100—165) и Тертулијан (око 160—220), да хеленско-римска митологија садржи у основи исто оно што и Библија, само у исквареном и замагљеном облику. Такво тврђење могло је и у оним раним вековима хришћанства да настане само из уочавања каквих-таквих паралела (то је уз алегориско тумачење чинио и утицајни Јеврејин Филон из Александрије) између античке хеленске и библиске књижевности и легенде, а нарочито подршку паралелисању личности из античке митологије и легенде с библиским, старозаветним пружило је у доцнијим вековима еухемеристичко тумачење античких бажанстава и хероја, које од хеленизма преузимају већ први хришћански писци. Али се рани хришћански писци еухемеристичким тумачењем служе као средством у борби против античких богова и веровања (Клемент Александрински, Лактанције, Кипријан, Тертулијан, Арнобије, Аугустин и др.), док доцније, нарочито у Средњем веку, такво тумачење служи и у хришћанских писаца као средство за оправдање и очување античке митологије. На основу тог учења с лицима античког мита и легенде поступа се као и с историским лицима, па већ Еусебије (око 260—340) гледа да им одреди хронологију. У истом правцу дела и Исидор Севилски (око 570—636), а Адон, настављајући Исидора, Прометеја и „великог астролога“ Атланта ставља у доба Мојсија итд. Најзначајније и најутичајније дело овог правца, читано и превођено све до у 18. век, јесте *Historia Scholastica*, чији је

писац Petrus Comestor (12. век) izvršio potpuno paralelisanje biblijskih ličnosti i antičkih bogova i heroja.

Треба се сетити ових чињеница да би се уочило боље колико још мора и може да се учини на пољу на коме је успешно радио и ради Dornseiff, и то пре свега у правцу строгог разликовања између паралела за које се поуздано може тврдити да потичу из истог извора и осталих, многобројних, које се могу сврстати и међу самониклости. Dornseiff-ове, као и остале студије о посредним везама библиске и античке књижевности, засноване на пространој основи нових научних saznaња о историји књижевности старог Оријента несумњиво су показале пуну оправданост радне хипотезе од које, како смо видели, Dornseiff полази, и унеле тиме у науку нове потстреке за изучавање почетака и извора античке хеленске књижевности, митологије итд. Изванредно богат материјал који Dornseiff у својим Интерпретацијама износи говори довољно јасно о томе. Па ипак када се прочитају чланци сакупљени под насловом *Antikes zum alten Orient* (стр. 203—329) често се добива утисак да, више него паралелизам појединих мотива међу собом, за заједничко порекло говори изобилије таквих паралела и сличности. То је несумњиво јак разлог за повезивање њихово. Али се понекад чини како да се писац одвише ослања управо на тај разлог, па не разликује у свом материјалу између оног што се с много разлога може сматрати изданима једне те исте изворне традиције и онога што се не мора тако тумачити. Основна је теза убедљиво одбрањена. Она се уосталом намеће својом логиком сама, нарочито после све бољег и потпунијег упознавања прехеленских култура у области око источног Средоземља и веза између тих култура и старих Хелена. Али у овом многим детаљима још нема довољно поузданих одговора, у првом реду у области изучавања мотива фолклорне и високе књижевности. Dornseiff-ова књига својим обиљем материјала, и, још више, својим у сјајан и духовит облик одевеним примедбама и запажањима, свакако је изванредан допринос даљим испитивањима на овоме пољу, где често још увек недостаје прецизних резултата.

М. Флашар

LATINSKI PRIJEVOD MAŽURANIĆEVE SMRTI SMAIL-AGE ČENGIJIĆA.

Smrt Smail-age Čengijića prevedena je na 11 evropskih jezika i na esperanto (ukupno 42 prijevoda¹⁾). God. 1957 objavio je latinski prijevod toga djela dr. Ivan Baković²⁾. Već sama zamisao da se prevede na latinski jedno od najboljih djela naše književnosti zaslužuje posebnu pažnju, pa je vrijedno da se u ovom časopisu kritički na taj prijevod osvrnemo. Dobar i adekvatan prijevod toga Mažuranićeva djela bio bi nam vrlo koristan zbog stranoga svijeta. Treba posebno istaći težinu tog pothvata, jer vrijednost Mažuranićeva spjeva ne leži toliko u samom sadržaju, koliko u pjesničkom oblikovanju, u ljepoti jezičnog izraza i u sažetom stilu. Sve to prenijeti u latinski jezik i izraditi prijevod, koji ne će biti približna parafraza, nego pravi umjetnički prijevod, da bi čitaocu mogao dočarati ljepotu originala, doista je zamašan posao.

Za Bakovićev prijevod ne bih mogao reći da je u potpunosti postigao taj cilj. Vidi se, da je prevodilac uložio mnogo truda nastojeći, da mu prijevod bude što vjerniji. Ima i uspješih djelova, ali se i suviše osjeća, da je to prijevod. U prvom redu većinom se izgubila ona pregnantnost Mažuranićeva jezičnog izraza, koja je jedna od glavnih odlika njegova djela. Bakovićev je latinski tekst uglavnom jezično pravilan, a u prozodiji nema griješaka osim par sitnijih. Usporedio sam njegov prijevod od riječi do riječi s originalom, pa ovdje iznosim svoje primjedbe redom po stihovima. Na kraju ovog osvrta navest ću nekoliko citata iz prijevoda, u kojima je proširivanjem teksta izraz originala nekako razvodnjen i time oslabljen.

¹⁾ Isp. Ivan Mažuranić, Matija Mažuranić, Dimitrije Demeter, DJELA, uredio Slavko Ježić, Zagreb 1958, str. 64.

²⁾ Ivan Mažuranić, Mors Smail-Age Čengić (Smrt Smail-Age Čengića) — In sermonem latinum Dr. Ivan Baković vertit, Split 1957, str. 34. Umnoženo ciklostilom Biskupskog Ordinarijata u Splitu.